

Niektoré makroekonomické súvislosti vývoja trhu s liehovinami v Slovenskej republike¹

Juraj VÁLEK – Alena ZUBALOVÁ*

The Impact of Excise Taxes on Alcohol on Selected Macroeconomic Indicators in the Slovak Republic

Abstract

A characteristic feature of any excise tax is that it represents a significant component of price-settings. Expectations of the government, related to the change of the tax rate for this type of tax, consists in a presumption of the increased revenues to the state budget, even though it could bring so called lateral shift of the tax. Its impact would be a decrease in a consumption of the other commodities. The aim of article is to highlight some macroeconomic consequences of the Spirit market development in Slovakia, with an emphasis on increasing excise taxes on alcohol, its consumption, production and foreign trade balance. The attention of the authors is drawn to the fact that in addition to the high rate of tax affecting the amount of revenue collected by the state, other factors such as consumer saving, lifestyle change, counter advertising and the introduction of more stringent measures in relation to road traffic as well as pressure on imports of identical commodities from abroad, can equally affect state revenue.

Keywords: excise duty on alcohol, revenues to the state budget, consumption, production, trade balance

JEL Classification: E23, F15, G01, G18, H20, H26

Úvod

Spoločným znakom spotrebnej dane z alkoholických nápojov (liehu, piva a vína) je rýchly vývoj nových výrobných postupov liehu a nových druhov alkoholických nápojov, ktorých charakteristiky sa prelínajú rôznymi kategóriami

* Juraj VÁLEK – Alena ZUBALOVÁ, Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra financií, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava; e-mail: valem.euba@gmail.com; alena.zubalova@gmail.com

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia vedeckovýskumného projektu VEGA č. 1/0008/11 *Efektívnosť využitia daňových príjmov a verejných výdavkov v nadväznosti na dlhodobú udržateľnosť verejných financií a nové netradičné možnosti rozpočtových príjmov*. Obdobie riešenia projektu 2011 – 2014.

alkoholických nápojov. Vznikajú pritom problémy súvisiace s ich zatriedovaním podľa harmonizovaného systému kódov kombinovanej nomenklatúry, ktorým sa bližšie venujeme na záver podkapitoly 3.1.

V liehovarníckom sektore je vyššie zastúpená domáca výroba oproti ostatným spotrebným komoditám. Zdatne mu konkuruje vinársky priemysel, ale výnimku tvorí sadzba spotrebnej dane pri tichých vínach, ktorá je nulová a netvorí významný príjem štátneho rozpočtu (ŠR). Liehovarnícke odvetvie je dôležité pre spotrebiteľov, výrobcov, ale aj pre súvisiace odvetvia, predovšetkým sektor poľnohospodárstva. Poľnohospodárstvo bývalo v Slovenskej republike vždy ekonomicky silným a kľúčovým rezortom. S nadväzujúcimi odvetviami tvorí v súčasnosti 15 % HDP a na celkovej zamestnanosti má podiel 17 % (MPRV SR, 2014).

Hlavnými funkciami spotrebnej dane z liehu sú funkcie fiškálna, edukačná a sanačná.

Alkoholické nápoje môžeme zaradiť medzi statky s nízkou elasticitou dopytu, resp. medzi tzv. škodlivé statky, ktorých spotreba vyvoláva dodatočné spoločenské náklady. V prípade takýchto selektívnych daní zo spotreby ide skôr o dôsledné dodržiavanie Ramseyho prístupu k zdaneniu (tzn. fiškálnej funkcii) než o reálny vplyv na spotrebu škodlivej komodity. Výskumy ukazujú (a tento príspevok to potvrdzuje), že napriek postupne stúpajúcim sadzbám daní z alkoholických nápojov ich spotreba, a tým aj absolútny výnos dane v čase rastú. Selektívne spotrebné dane teda predstavujú skôr efektívny zdroj prostriedkov pre verejný rozpočet než prostriedkov na obmedzenie spotreby týchto komodít. Inými slovami, edukačná funkcia v zmysle obmedzenia spotreby škodlivých statkov (v tomto prípade aj alkoholických nápojov) je podľa nášho názoru v úzadí, resp. zákonodarcovia na ňu nekladú dôraz. Aj z uvedeného dôvodu sa v príspevku zameriame predovšetkým na fiškálnu funkciu dane z liehu.

Predmetom skúmania je priblížiť súvislosti vývoja trhu s liehovinami s dôrazom na makroekonomické ukazovatele, ktorými sú príjmy do štátneho rozpočtu, zamestnanosť, spotreba danej komodity, obchodná bilancia a domáca výroba. Postupne sme zosumarizovali štatistické údaje o príjmoch do štátneho rozpočtu zo spotrebnej dane z liehu, ako aj všetkých ostatných spotrebných daní. Našu pozornosť sme venovali aj údajom v obchodnej bilancii o nedenaturovanom etylalkohole, výrobe surového a rafinovaného liehu, ako aj o liehu a destilátoch, spotrebe liehu, vína a piva. Zamerali sme sa aj na využiteľnosť výrobných kapacít pri výrobe liehovín, výrobe slovenských páleníc a na výšku odvodov zo spotrebnej dane do štátneho rozpočtu. Následným triedením, pozorovaním, analýzou a vzájomným porovnaním sme dospeli k záverom, ktoré uvádzame v tomto príspevku. Koreláciou jednotlivých ukazovateľov sme zistili, že medzi príjmami

do štátneho rozpočtu a jednotlivými skúmanými ukazovateľmi existuje priama závislosť. Obdobie, ktoré sme podrobili analýze, je 14-ročný časový horizont rokov 1999 – 2012.

1. Teoretické prístupy k zdaňovaniu spotreby

V odbornej literatúre sa venuje pomerne malá pozornosť zvyšovaniu sadzieb spotrebných daní vo vzťahu k národohospodárskym vplyvom na ekonomiku.² Nie každé zvýšenie sadzby spotrebnej dane znamená aj navýšenie príjmov do štátneho rozpočtu. Jedným z argumentov pri zvyšovaní spotrebných daní je zabezpečenie trvalého a udržateľného hospodárskeho rastu Slovenskej republiky pri súčasnej konsolidácii verejných financií. Pre strednodobú konsolidáciu verejných financií je snahou zvýšenie podielu verejných príjmov na HDP, pričom dôraz je kladený na tie dane, ktoré čo najmenej znižujú disponibilné príjmy nízkopříjmových občanov, a to aj s ohľadom na ochranu verejného zdravia. Vo všeobecnosti platí, že po zvýšení sadzby spotrebnej dane klesá domáca výroba, ako dôsledok substitučného efektu zo strany výrobcov, ktorí reagujú na zvýšenie sadzby znížením výroby, alebo zmenou vyrábaného sortimentu. To býva kompenzované zvýšením dovozu zdanenej komodity. Pri neexistencii domácej výroby je riziko predražovania tovarov, čím spotreba klesá, čo úzko súvisí aj s poklesom zamestnanosti.³ Tieto procesy sa prejavujú aj v sektoroch priamo naviazaných na liehovarnícke odvetvie. Pri nepriamych daniach sa aktívna daňová politika realizuje takmer výlučne prostredníctvom zmeny sadzieb dane. Pri analýze pôsobenia nepriamych daní je potrebné brať do úvahy charakteristiky dopytu po jednotlivých statkoch a možnosti daňovej incidencie na rôznych stupňoch trhu. To súvisí s problémom merania daňovej incidencie pri týchto daniach. V praxi často dochádza k situácii, že v dôsledku zvýšenia sadzby dane a následným prejavom daňovej incidencie na rôznych stupňoch trhu (výrobca, predajca, spotrebiteľ a schopnosti ich prispôbovania sa novým zmenám, napr. zvýšenej sadzbe) môže, ale nemusí dôjsť k zmene konečnej ceny, ktorú nakoniec zaplatí samotný spotrebiteľ. Podľa názoru daňových teoretikov by optimálna daň zo spotreby mala určovať sadzbu dane selektívne podľa úrovne cenovej elasticity dopytu po

² V Českej republike sa uvedenej problematike venuje David (2007) v oblasti teórie daňovej incidencie pri produktoch zdaňovaných spotrebnými daňami. V Európskej únii vychádzajú pravidelné štúdie zamerané predovšetkým na meranie daňovej medzery pri nepriamych daniach. Takou je aj štúdia *Measuring Tax Gaps 2013 Edition*, alebo konkrétne štúdia o komoditách, ktorých sa bezprostredne týka zdaňovanie spotreby, od Berkhout et al. (2009), alebo správa o pivovarníckom priemysle v EÚ a pod.

³ Priemerný evidovaný počet zamestnancov v liehovarníckom priemysle v roku 2007, podľa údajov Združenia výrobcov liehu a liehovín v Slovenskej republike, bol 826 zamestnancov. V roku 2012 bolo evidovaných 781 zamestnancov. V sledovanom období došlo k poklesu o 45 zamestnancov.

konkrétnom statku. Táto teoretická podmienka je významná pre pochopenie fungovania nepriamych daní, v praxi sa však využíva len v obmedzenej miere.

Z histórie je známe, že už v roku 1932 boli v USA zavedené spotrebné dane z dôvodu zabezpečenia ochrany domáceho priemyslu. Zoznam komodít sa rozširoval v ďalších rokoch aj napriek liberálnejšej obchodnej politike. Whittlesey (1937) poukazuje na to, že spotrebné dane boli zavádzané ako náhrada za tarify pri colnom obchode a mali slúžiť na ochranu domácich výrobcov. Vo všeobecnosti sú colné tarify a spotrebné dane rovnaké a ich hlavný význam spočíva v rozsahu ich zavedenia. Ak by spotrebné dane slúžili na reguláciu zahraničného obchodu a mali by nahradiť tarify za dovoz, otváralo by to dvere k extrémnemu zneužívaniu. Preto Whittlesey hodnotí spotrebné dane rizikovejšie ako colnú ochranu.

Podľa Ramseyho sú (1927) práve spotrebné dane z alkoholických nápojov a cigariet atraktívne, pretože zaručujú stabilný príjem do štátneho rozpočtu. Poukázal na to, že za určitých podmienok v dlhodobom časovom horizonte je fajčenie cigariet a konzumácia alkoholu menej citlivé na cenu ako iný tovar. Odôvodnil to nepružnosťou cenovej elasticity v krátkodobom horizonte. Ďalší argument za zdaňovanie týchto tovarov vyslovili Corlett a Haag (1953), ktorí tvrdili že tovar, ktorý dopĺňa voľnočasové aktivity, by mal byť zdanený vyššou sadzbou a tak kompenzovať brzdiace účinky daní z príjmov. Negatívne účinky nadmernej konzumácie alkoholu na príjmoch a investíciách do ľudského kapitálu, ktoré dokumentujú aj Mullahy a Šindelář (1989; 1993), naznačujú, že alkohol je doplnkom pre voľný čas. V každom prípade neexistuje žiadny konkrétny vzťah medzi optimálnou daňovou sadzbou na korigovanie externalít a sadzbou dane, z ktorej je potrebné zabezpečiť požadovanú výšku príjmov, pri minimalizácii hospodárskej straty spôsobenej cenovou deformáciou.

V súčasnom globalizačnom svete je dôležitý a nevyhnutný spoločný postup štátov pri riešení negatívnych externalít spojených s existenciou spomínaných komodít. V roku 1993 bol predpoklad, že zavedením jednotného trhu EÚ by sa zvýšila daňová konkurencia, a predovšetkým interakcia v nastavení spotrebných daní v krajinách EÚ. Podľa štúdie Lockwood a Migali (2009), z údajov vybraných krajín EÚ v období 1987 – 2004 sa tak udialo pri nešumivom a šumivom víne, pive a etylalkohole. Menší nárast bol zaznamenaný pri dani z cigariet, kde najväčším problémom bolo a je ich pašovanie.

2. Daň z alkoholických nápojov – aktuálna legislatíva

Zo súčasných platných selektívnych daní v Slovenskej republike sa dôležitá pozornosť venuje spotrebnej dani z alkoholických nápojov. V novembri 2011 bol prijatý zákon o spotrebnej dani z alkoholických nápojov (č. 530/2011 Z. z.).

Na účely tohto zákona sa alkoholickým nápojom rozumie lieh, víno, medzi-produkt a pivo. Hlavným dôvodom takto vypracovaného zákona bola potreba súhrnného riešenia problematiky zdaňovania alkoholických nápojov, ich výroby, monitorovania pohybu, zábezpeky na daň, ako aj potreba zlepšiť podnikateľské prostredie v danej oblasti. V neposlednom rade sa dôraz kládol aj na zefektívnenie výkonu správy dane, zníženie administratívnej záťaže pre malých a stredných podnikateľov a zavedenie legislatívnych nástrojov na účinnejšie potlačanie šedej ekonomiky v oblasti spotrebných daní.

Zákon o spotrebnej dani z alkoholických nápojov zapracoval zmeny vyplývajúce z prijatia nového procesného predpisu zákona o správe daní (daňový poriadok), ako aj nového kompetenčného zákona pre oblasť daňovej a colnej správy. Ku dňu 1. 1. 2012 prišlo k zavŕšeniu prvej fázy reformy daňovej a colnej správy s výhľadom zjednotenia výberu daní, cla a poistných odvodov, ktorej koncepcia bola prerokovaná a schválená vládou SR dňa 7. 5. 2008. Bol vytvorený inštitút Finančnej správy Slovenskej republiky, ktorý vznikol zlúčením daňovej a colnej správy. Cieľom bolo na základe koncepcie boja proti daňovým únikom na spotrebných daniach prijať také opatrenia, ktoré by efektívnym spôsobom eliminovali nelegálne aktivity podnikateľských subjektov najmä v oblasti spotrebnéj dane z liehu.

Koncepcne úplne novým spôsobom sa riešila problematika zdaňovania jednotlivých druhov alkoholických nápojov. Stanovila sa jednotná sadzba spotrebnéj dane na alkoholické nápoje, pričom sadzba dane na jednotlivé druhy alkoholických nápojov, t. j. víno, lieh a pivo, zohľadňuje obsah alkoholu v konečnom výrobku tak, že pri zdaňovaní každého druhu alkoholického nápoja sa dodržiavajú základné princípy smernice Rady 92/83/EHS. Cieľom bolo vytvoriť takú štruktúru zdaňovania jednotlivých alkoholických nápojov, ktorá by zohľadňovala všetky aspekty vplývajúce na ich výrobu, spracovanie, distribúciu a spotrebu.

Oblasť spotrebných daní je v rámci Európskej únie najviac harmonizovaná. Došlo k výraznému zosúladieniu daňovej legislatívy členských štátov s legislatívou EÚ. Samotnú legislatívnu úpravu spotrebnéj dane z vína, liehu a piva v Slovenskej republike významným spôsobom ovplyvňujú najmä konkrétne smernice Rady EÚ.⁴ Smernica EÚ 92/83/EHS stanovuje minimálnu sadzbu pri alkohole 550 eur na hektoliter čistého alkoholu (ktorý zahŕňa alkohol a liehoviny i ďalšie nápoje s obsahom alkoholu vyšším ako 22 %). V prípade alkoholických nápojov dovoľuje členským štátom uvaliť nižšiu sadzbu pre malých producentov s ročnou výrobou nepresahujúcou 10 hl čistého alkoholu (maximálne o 50 % príslušnej

⁴ Smernica 2008/118/ES o všeobecnom systéme spotrebných daní a o zrušení smernice 92/12/EHS, smernice Rady 92/83/EHS o zosúladiení štruktúr spotrebných daní pre etanol a alkoholické nápoje a smernice Rady 92/84/EHS o aproximácii sadzieb spotrebnéj dane na alkohol a alkoholické nápoje.

národnej sadzby). V Slovenskej republike sa znížená sadzba dane uplatňuje na lieh vyrobený v liehovarníckom závode, na pestovateľské pálenie ovocia, najviac na množstvo 43 l a. (100 % alkoholu) z vyrobeného liehu pre jedného pestovateľa a jeho domácnosť za jedno výrobné obdobie. *Ide o trvalú výnimku z uplatňovania legislatívy EÚ pre pestovateľské pálenie ovocia.* V súčasnosti existuje v rámci spoločenstva Vyšehradskej skupiny (V4) nerovnomerné konkurenčné prostredie. Predpokladá sa negatívny vplyv na slovenskú výrobnú štruktúru liehovín, spojený s rizikom nižšieho výberu daní z titulu prognózovanej novej vlny nákupnej turistiky liehovín. Ide o novelu zákona platnú od augusta 2010 v Maďarsku, podľa ktorej drobnopostovateľa nemusia platiť spotrebnú daň za pálenku vyrobenú z vlastného ovocia v množstve do 50 litrov. Jej výrobu nemusia nahlásiť a nemusia požiadať ani o povolenie na prevádzku zariadení na pálenie s kapacitou do 100 litrov, čo je v rozpore s prístupovým procesom v oblasti daní (Úradný vestník Európskej únie, 2003).⁵

3. Zvyšovanie sadzieb spotrebnej dane z liehu a ich vplyv na príjmy štátneho rozpočtu

Sadzba spotrebnej dane z liehu sa v Slovenskej republike od vstupu do Európskej únie menila celkovo trikrát. Posledná zmena bola v marci 2010 a aj vďaka nej bol pre liehovary rok 2010 jeden z najhorších rokov v ich histórii. Prispela k tomu aj zlá úroda a klesajúci záujem o destiláciu vykvaseného ovocia. Zvýšenie sadzby spotrebnej dane z liehu z 939,38 eur/hl a. na 1 080 eur/hl a. a v prípade pestovateľských páleníc zo 469,69 eur/hl a. na 540 eur/hl a. nebolo z časového hľadiska podľa nášho názoru najšťastnejšie. Jeho oznámenie so sedemmesačným predstihom malo negatívne následky. Za prvé dva mesiace roka 2010 sa v 26 liehovarníckych závodoch na výrobu liehovín vyrobilo 38,5 % celkovej výroby z predchádzajúceho roka. Predzásobenie obchodnej siete, nákup za nižšiu sadzbu, predaj za vyššiu sadzbu mali za následok, že v nasledujúcom období výroba stagnovala. Priemerné tempo rastu príjmov do štátneho rozpočtu za sledované

⁵ Konkrétne so smernicou Rady 92/83/EHS o zosúladení štruktúr spotrebných daní pre etanol a alkoholické nápoje, ktorá neumožňuje oslobodenie od spotrebnej dane na lieh vyrábaný pestovateľmi na ich vlastnú spotrebu. „Slovensko a Maďarsko sú oprávnené uplatňovať zníženú sadzbu spotrebnej dane najmenej vo výške 50 % bežnej vnútroštátnej sadzby spotrebnej dane z etylalkoholu, na etylalkohol vyrábaný v páleniciach pestovateľov ovocia, v ktorých sa za rok vyrobí viac ako 10 hektolitrov etylalkoholu z ovocia dodaného domácnosťami pestovateľov ovocia. Uplatňovanie zníženej daňovej sadzby sa obmedzí na 50 litrov destilátov z ovocia na jednu domácnosť pestovateľov ovocia na rok, určených výlučne na ich osobnú spotrebu. Komisia prehodnotí túto úpravu v roku 2015 a predloží Rade správu o možných zmenách.“ Úradný vestník EÚ dňa 4. 5. 2013 informoval, že EÚ podala žalobu na Súdny dvor na Maďarsko, že vnútroštátnou právnou úpravou porušilo Smernicu EÚ.

obdobie bolo 3 %. Najvyššie tempo rastu bolo v roku 2005 až 31,39 %, teda po roku, keď sa uskutočnila daňová reforma a príjmová stránka rozpočtu sa začala viac orientovať na nepriame dane. Od roku 2004 spotrebná daň z liehu vzrástla až o 250 eur za hektoliter, negatívny vplyv privysokých sadzieb ukazujú aj skúsenosti zo zahraničia.⁶

Zvyšovanie sadzieb tejto dane prináša aj nelegálne pálenie.⁷ Čím je daňová sadzba vyššia, tým viac pestovatelia alebo iní záujemcovia hľadajú cesty vyhýbajúce sa zákonom. Dôsledkom je nárast nelegálnych pálení. V roku 2006 Anderson a Ben Baumberg (2006) z Institute of Alcohol Studies v Anglicku v správe pre Európsku úniu – *Alkohol v Európe* konštatujú, že rozsah pašovania alkoholu v Európskej únii je ťažké odhadnúť. Európa sa významnou mierou podieľa na celosvetovom trhu s alkoholom, pochádza z nej štvrtina celosvetovej produkcie alkoholu. Na obchode s alkoholom má Európa podiel 70 % na vývoze alkoholu a takmer polovica svetových importov pochádza z EÚ. Na rozsahu legálneho cezhraničného nakupovania sa v prevažnej miere podieľa rozdiel v cenách alkoholu. Dochádza k situácii, keď si jednotlivé osoby legálne privážajú alkohol zo štátov, kde je lacnejší. Podľa nášho názoru možno daňové úniky rozdeliť do nasledujúcich skupín:

- klasické domáce nelegálne pálenie, ktoré je do určitej miery „verejným tajomstvom“, je však ťažko postihnuteľné;
- čistenie denaturovaného liehu, na ktorý sa zo zákona nevzťahuje spotrebná daň (takýto lieh sa lacno kúpi, zbaví sa chemických prísad, vyrobí sa z neho napríklad vodka a ochutené liehoviny a cez sprostredkovateľa sa potom tovar v kanistroch dodáva do predajní);
- falšovatelia oficiálnych značiek, ktorí majú k dispozícii pôvodné originálne fľaše, etikety i pravé kolky a zväčša im kryjú chrbát štátni úradníci;
- prakticky nepostihnuteľnou skupinou výrobcov je tá, kde už ide o obrie daňové úniky spojené s účtovnými podvodmi, veľkoskladmi a veľkými likérkami, ktoré okrem oficiálnej a legálnej výroby alkoholu či jeho distribúcie zameriavajú časť svojej činnosti na nelegálnu výrobu.

Nelegálna výroba a pálenie sú najväčším problémom pri liehu. Najlepším spôsobom, ako ju znížiť, je podľa nášho názoru podpora legálneho pálenia. Miera legálneho a nelegálneho pálenia priamo závisí od miery zdaňovania. Ak obyvateľstvo

⁶ V Českej republike sa príliš vysoká sadzba prejavila takým znížením spotreby, že to malo fiškálne negatívny efekt.

⁷ Problémom sú daňové úniky identifikované v Koncepcii daňových únikov na spotrebných daniach, ktoré majú nielen významný negatívny vplyv na príjmy štátneho rozpočtu, ale aj devastujúce účinky na zdravú hospodársku súťaž, zníženie celkovej kvality podnikateľského prostredia, miery ziskovosti a uplatnenia legálne podnikajúcich subjektov na trhu a v neposlednom rade nenávratné poškodenie ľudského zdravia konzumáciou nelegálne vyrobeného liehu.

pocíti, že daňové zaťaženie je nadmerne nespravodlivé v pomere k príjmom bežného obyvateľstva (nie však k príjmom vysokopríjmovej skupiny obyvateľstva), „využíva“ nelegálne pálenie. Ide o akúsi občiansku „sebaobranu“. Najúčinnejším prostriedkom jeho zníženia je „rozumná“ daňová politika.⁸

Makroekonomické dôsledky sú však vážnejšie. Znížením spotreby sa znížia príjmy do štátneho rozpočtu a znížením výroby zase zamestnanosť. Štatistiky Ministerstva pôdohospodárstva SR hovoria o medziročnom poklese výroby liehovín v roku 2010 o 14,2 %, pod ktorý sa podpísalo hlavne predzásobenie maloobchodu. Samotné zvýšenie sadzby spotrebnej dane z liehu utlmuje vývoz a naopak, napomáha dovoz pri surovom a rafinovanom – potravinárskom liehu, liehovinách a destilátoch. O tom svedčí aj uskutočnený empirický výskum.

3.1. Zmena výšky daňových sadzieb v súvislosti s vývojom vybraných makroekonomických ukazovateľov (spotreba, výroba, saldo zahraničného obchodu)

Liehovina je alkoholický nápoj, ktorý je určený na ľudskú *spotrebu*. Pre potreby konzumácie alkoholu sa prepočítavajú objemy liehovín na koncentráciu 40 %. Štatistiky o spotrebe liehovín v hodnote 40 % liehu nezahŕňajú destiláty⁹ pálené v pestovateľských páleniciach. Pri sledovaní spotreby liehovín v hodnote 100 % liehu¹⁰ a podľa údajov uvedených v Zelenej správe o poľnohospodárstve a potravinárstve (MPRV SR, 2011) dosiahol liehovarnícky priemysel (výroba liehu a liehovín) tržby za vlastné výrobky v celkovej hodnote 59 mil. eur. Na porovnanie, v roku 2010 to bolo 63 mil. eur. Rastúci bol segment importovaných liehovín, ktorý sa medziročne zvýšil až o 10 %.

Možno konštatovať, že po náraste spotreby v rokoch 2005 (11,2 l na obyv.) a 2008 (11,8 l na obyv.) počas nasledujúcich rokov nastal pokles z 9,9 l na obyvateľa v roku 2009 na 9,3 l na obyvateľa v roku 2012, čo dokumentuje aj graf 1. Z výpočtov je zrejmé, že priemerné tempo rastu v celom sledovanom období bolo 0,63 %. Vo všeobecnosti sa zvýšenie dane premieta do cien alkoholických nápojov a dopyt po alkohole klesá, alebo sa substituuje. Na spotrebu danej komodity má vplyv aj viacero iných faktorov (ekonomická situácia spotrebiteľov,

⁸ V Slovenskej republike sa od roku 2002 počet pestovateľských páleníc pohyboval okolo 140. Z údajov vydaných MPRV SR je ich v súčasnosti evidovaných 168. Podľa jednotlivých okresov SR z celkového počtu 72 okresov až 20 okresov neeviduje ani jednu pálenicu, čo predstavuje 27,8 %.

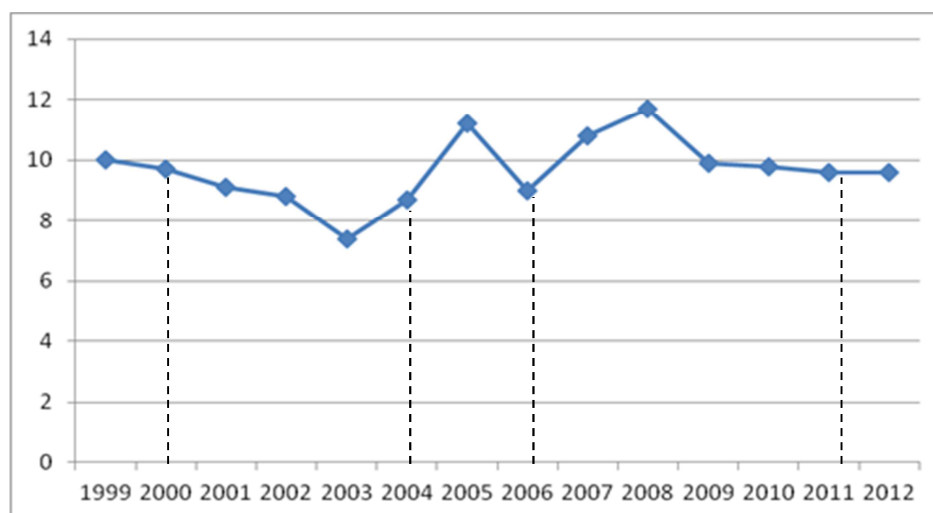
⁹ *Destilát poľnohospodárskeho pôvodu* je alkoholická kvapalina, ktorá sa získava destiláciou po alkoholovej fermentácii poľnohospodárskeho výrobku alebo výrobkov, ktorá nemá vlastnosti etylalkoholu, ani liehoviny, ale zachováva si vôňu a chuť použitej suroviny (surovín) (Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 110/2008).

¹⁰ *Liehom* rozumieme etylalkohol, výlučne poľnohospodárskeho pôvodu, ktorý sa používa na ďalšie priemyselné spracovanie.

zmena životného štýlu, tlak na dovoz identických komodít zo zahraničia), a preto z dlhodobého hľadiska dochádza ku klesajúcemu trendu v spotrebe liehovín.¹¹ Je to aj následok vplyvu substitúcie iným alkoholickým nápojom, v tomto prípade predovšetkým vínom. Pokles spotreby sa následne prejaví v poklese príjmov do štátneho rozpočtu. Negatívny vplyv na výrobcov má okrem spotreby aj samotný predaj produktov obchodným reťazcom, ktoré nakupujú od liehovárníkov výrobky, ale uhradia ich za 60, resp. 90 dní. Keďže spotrebnú daň výrobca zaplatí pri vyskladnení, vznikajú mu zvýšené náklady spojené s časovým nesúladom fakturácie.

G r a f 1

Štruktúra spotreby liehovín (40 %) v SR v litroch na obyvateľa v rokoch 1999 – 2012

-- Zvýšenie sadzby spotrebnej dane.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR (2013).

Domáca výroba surového liehu od roku 1999 do roku 2010 sústavne klesala a výroba rafinovaného liehu a liehovín do konca roku 2008 stagnovala (výrobné kapacity v roku 2008 pri komodite surový lieh boli využité len na 3,71 % a liehovín na 47,09 %). Výroba liehu surového i rafinovaného na báze škrobovín (zrni-ny: obilniny, kukurica; zemiaky sa dlhodobo nespracúvajú) sa v Slovenskej republike preukázateľne znížila. Na porovnanie, v roku 2008 bolo v podmienkach

¹¹ Na Slovensku napriek tomu stále prevláda tradícia spotreby ovocných destilátov. Vo všeobecnosti je najžiadanejšia hruškovica, ale aj horké a bylenné likéry, vodka a ovocné destiláty, rastie aj konzumácia whisky a iných importovaných liehovín. Mierny prepad je evidentný v menších kategóriách ako džin alebo tequila. Mení sa aj spotrebiteľ týchto výrobkov, ktorý hľadá kvalitný produkt v atraktívnom obale, a to za primeranú cenu.

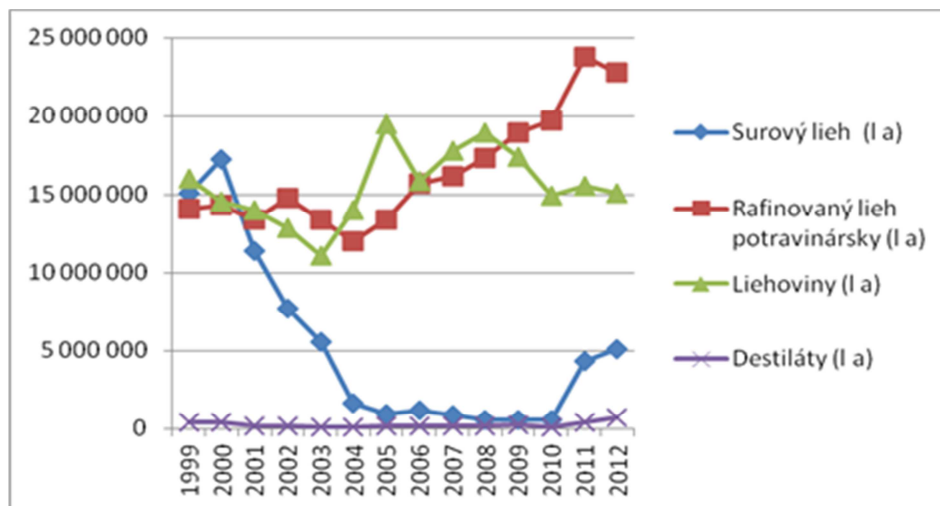
SR vyrobených 18 969 460 l a. liehovín a v roku 2012 to bolo 15 078 695 l a. Zníženie výroby liehovín a následná stagnácia v rokoch 2010 až 2012 mali za následok zníženie využiteľnosti výrobných kapacít zo 47,09 % v roku 2008 na 36,49 % v roku 2012 (MPRV SR, 2014). Tento trend sa premietol aj v spotrebe 40 % liehovín na obyvateľa, keď sa spotreba 11,7 litra v roku 2008 znížila v roku 2012 na 9,6 litra na obyvateľa (MPRV SR, 2014).

Situácia sa nemení, naopak je trvalo stabilná. Výrobcovia liehovín nahrádzajú domáci lieh lacnejším melasovým liehom dovážaným najmä z Českej republiky a Maďarska. Na Slovensku v súčasnosti žiaden liehovar nemá cukrovarskú melasu, ktorú by mohol spracúvať (kvôli problémom s likvidáciou melasových výpalkov, ktoré predstavujú veľkú ekologickú záťaž), ale ani cukrovarskú ťažkú šťavu.¹²

Uvedené ťažkosti majú za následok nedostatočné využívanie výrobných kapacít. V roku 2012 využiteľnosť výrobných kapacít klesala medziročne pri liehovinách o 3,74 percentných bodov (p. b.). Pritom sa liehovarnícke závody na výrobu liehovín využívali iba na 36,49 % (MPRV SR, 2014). Opačná situácia bola v sledovanom období pri rafinovanom liehu, keď zvýšenie jeho výroby na potravinárske účely v roku 2009 bolo spôsobené predovšetkým znížením výrobných kapacít.

G r a f 2

Bilancia výroby liehu a liehových nápojoch v l a. v SR v rokoch 1999 – 2012

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov MPRV SR (2014).

¹² Posledný liehovar v Leopoldove, ktorý spracúval melasu, bol zavretý z dôvodu náročnosti investícií na ochranu životného prostredia. Liehovary svojimi zariadeniami nezodpovedajú ekologickým kritériám na likvidáciu melasových výpalkov.

T a b u ľ k a 1

Príjmy do štátneho rozpočtu zo spotrebnej dane z liehu v mil. eur

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
147.9	145.1	132.8	125.3	112.4	128.7	169.1	191.6	197.2	222.9	192.6	205.7	203.8	199.6

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov MPRV SR (2014).

Od roku 1999 prežíva liehovarnícky priemysel stagnáciu. Svedčí o tom aj bilancia výroby liehu a liehovín, čo dokumentuje graf 2. Príjmy zo spotrebnej dane z liehu (pozri tab. 1) sa zvyšovali, rástol dovoz danej komodity, ale výroba, ako aj vývoz klesali, resp. pri liehovinách stagnovali.¹³ Zvýšenie sadzby dane utlmuje nákupy v obchodnej sieti, a to sa postupne odrazí aj v znížení tuzemskej výroby, prípadne aj legálneho dovozu pre obchodnú sieť. V sledovanom období bolo priemerné tempo rastu výroby liehu a liehových nápojov, z ktorých sa platí spotrebná daň, len 4,41 %.

Pokles domácej výroby liehovín sa nahrádza rastom dovozu, čo spôsobuje záporné saldo obchodnej bilancie, ktoré sa prehľbuje (pozri graf 3). V krátkom časovom horizonte (jedného až dvoch rokov) pri viacnásobnom zvýšení sadzby spotrebnej dane z alkoholických nápojov alkohol zdražie, a to sa prejaví poklesom predaja. Dôsledkom toho je znížený objem príjmov z tejto dane. Pre malý odbyt potom reálne hrozí, že niektoré firmy sú nútené prejsť na špeciálny režim, alebo prepúšťať.

Nepriaznivý trend výroby sa odzrkadľuje v obchodnej bilancii komodity colného sadzovníka 2207¹⁴ a 2208.¹⁵ Od roku 2004 bolo každoročné zvýšenie príjmov do štátneho rozpočtu zo spotrebnej dane z liehu z 128,7 mil. eur na 222,9 mil. eur v roku 2008 zabezpečené zvýšením sadzby, a hlavne dovozom komodity 2208.¹⁶ V roku 2009 sa prvýkrát znížilo neustále sa zvyšujúce záporné saldo o 7 324,24 tis. eur oproti roku 2008, čo bolo spôsobené predovšetkým zníženým dovozom. Záporné saldo sa v sledovanom období zvýšilo o 21 132,93 tis. eur. Pri komodite 2207 sa záporné saldo od roku 1999 do roku 2006 zvýšilo o 2 565,12 tis. eur. V roku 2007 nastal obrat v raste vývozu. Zlepšilo sa saldo zahraničného obchodu, pretože sa začal vyrábať technický lieh, ktorý sa pridáva do palív, ale je od spotrebnej dane oslobodený, pretože sa denaturuje.¹⁷

¹³ Výroba surového liehu od roku 1999 (15 065 000 l a.) do roku 2010 na (532 686 l a.) rapídne poklesla, až v roku 2011 (4 287 989 l a.) a 2012 (5 090 153 l a.) nastal nárast.

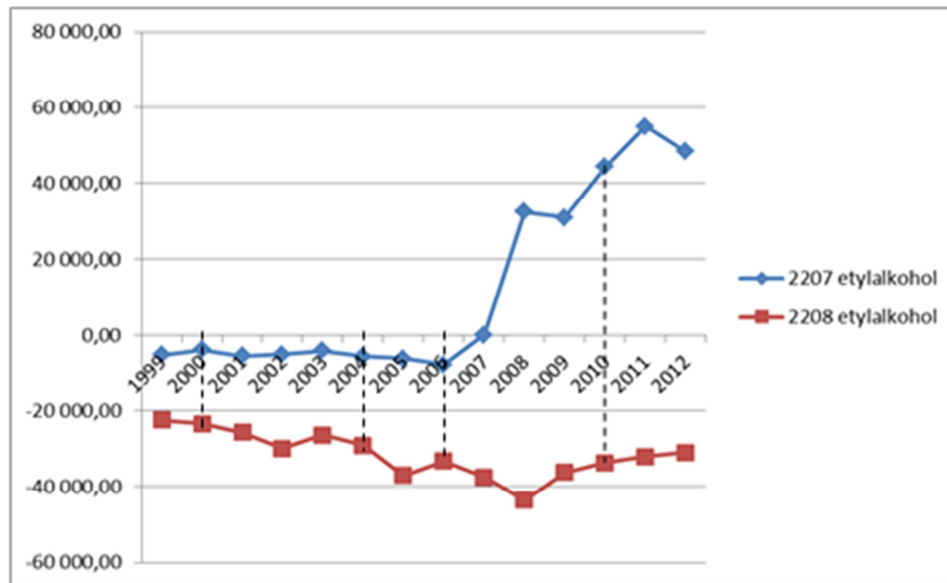
¹⁴ Etylalkohol nedenaturovaný s objemovým alkoholometrickým titrom 80 % vol alebo vyšším; etylalkohol a ostatné destiláty, denaturované s akýmkoľvek alkoholometrickým titrom.

¹⁵ Etylalkohol nedenaturovaný s objemovým alkoholometrickým titrom nižším ako 80 % vol; alkoholické nápoje, destiláty, likéry a ostatné liehové nápoje.

¹⁶ Dovoz do roku 2004 bol realizovaný predovšetkým z Českej republiky a z Ukrajiny. Po vstupe do Európskej únie Ukrajinu nahradili členské štáty EÚ. V rokoch 2003 – 2005 boli najväčšími odberateľmi Česká republika a Litva (kde sa vyviezlo 87,4 % a v roku 2006 to bolo 73,3 %).

Graf 3

Saldo zahraničného obchodu komodít 2207 a 2208 v tis. eur, 1999 – 2012

--- Zvýšenie sadzby spotrebnej dane z liehu.

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov MPRV SR (2014).

Po vstupe do EÚ sa podľa princípu o voľnom pohybe tovaru a služieb v Únii zvýšil počet štátov, kam môže Slovenská republika exportovať. Dosiahnuť rast produkcie liehovín a destilátov na export by bolo možné najmä rozšírením zahraničných trhov, predovšetkým do tých krajín, ktorých legislatíva nevytvára príliš vysoké nároky na získanie povolenia uvádzať výrobky na ich trh. Také opatrenia predstavujú rôzne bariéry vstupe v podobe neuznávania európskych predpisov a legislatívy (európskeho práva), vyžadovanie certifikátov spojených s veľkou náročnosťou na osobitné laboratórne analýzy výrobkov, ako aj podrobná deklarácia (spojená s miestnym preverovaním) subdodávateľov v procese výroby poverenou organizáciou krajiny importu (na náklady exportéra) a ich administratívne uznanie. Je možné štatisticky evidovať predaj oficiálne registrovaných liehovarov a pestovateľských páleníc. Čierny trh pri týchto produktoch je veľmi rozšírený a nemerateľný. Má negatívny vplyv na daňové úniky, ale aj na poškodzovanie zdravia spotrebiteľov. Výrobcovia pod tlakom zdravšieho životného štýlu i daňových úspor obmedzujú obsah alkoholu, predovšetkým v liehovinách. Medzi ďalšie významné faktory pri destilátoch patrí aj úroda, ktorá ovplyvňuje výrobu, keď je slabšia, rastie dovoz, čo ešte navýši cenu spracovateľských surovín.

¹⁷ Do prevádzky bola uvedená nová výrobná kapacita bioetanolu v ENVIRAL, a. s., Leopoldov. V rokoch 2007 – 2008 až 90 % vývozu z tejto prevádzky smerovalo do Maďarska.

T a b u ľ k a 2

Korelačný koeficient medziročných prírastkov v relatívnych hodnotách k príjmom do štátneho rozpočtu zo spotrebnej dane z liehu

	Korelácia s príjmami do ŠR
<i>Obchodné saldo 2207</i>	0.241479
<i>Obchodné saldo 2208</i>	0.560672
<i>Spotreba liehoviny (40 %)</i>	0.678221
<i>Výroba liehu a liehových nápojov z ktorej je odvedená spotrebná daň</i>	0.578306

Prameň: Vlastné výpočty na základe údajov ŠÚ SR; MPRV SR (2014).

Nami sledované ukazovatele vykazujú priamu závislosť, čo dokumentuje aj korelácia medziročných prírastkov týchto ukazovateľov k príjmom do štátneho rozpočtu zo spotrebnej dane z liehu v relatívnych hodnotách (pozri tab. 2). Najvyššia je pri spotrebe, naopak najnižšia je pri obchodnom salde komodity 2 207 etylalkoholu nedenaturovaného s objemovým alkoholometrickým titrom 80 % vol alebo vyšším (etylalkohol a ostatné destiláty, denaturované s akýmkoľvek alkoholometrickým titrom). Je to preto, lebo časť z komodity 2207 je oslobodená od spotrebnej dane. Korelácia, ktorá bola zaznamenaná pri obchodnom salde 2208 etylalkohol nedenaturovaný s objemovým alkoholometrickým titrom nižším ako 80 % vol alebo vyšším (alkoholické nápoje, destiláty, likéry a ostatné liehovité nápoje) len potvrdzuje fakt, že na príjmy do štátneho rozpočtu zo spotrebných daní nemá vplyv to, či daná komodita bola vyrobená v Slovenskej republike, alebo v zahraničí.

Záver

Každodenná prax si vyžaduje riešiť potrebu a aktuálnosť zvyšovania sadzieb spotrebnej dane z liehu so zreteľom na domácu výrobu, v širšom kontexte aj na zamestnanosť a saldo zahraničného obchodu. Prostredníctvom analýz je možné získať dostatok informácií na určenie podielu vplyvu spotrebných daní na vývoj vybraných makroekonomických ukazovateľov. Problematika domácej výroby sa v súčasnosti dostáva, najmä v agropotravinárskej oblasti, do kritického stavu. To prináša so sebou negatívne efekty využitia surovinovej základne a daných výrobných kapacít.

Popri paralelnom poklese domácej produkcie pretrváva dovoz lacnejšieho melasového liehu. Objavuje sa nelegálne používanie lacnejšieho denaturovaného liehu aj na účely potravinárske a medicínske. V tejto súvislosti nemožno opomenúť nepríjemný trend monopolizácie výroby, ku ktorej vedú aj administratívne opatrenia dotýkajúce sa centralizácie výberu dane z liehu formou zábezpeky od výrobcov. To je v protiklade s výberom od spotrebiteľov v obchodných reťazcoch. Sofistikovanejšie daňové úniky umožňuje aj prax, ktorá pri poskytovaní

výnimiek z cla na dovoz liehu do EÚ z tretích krajín, najmä Brazílie (TAXUD), znevýhodňuje domácich výrobcov. Podľa nášho názoru je dôležitá národná sebestačnosť a bezpečnosť dodávky potravín, spojená s podporou zamestnanosti najmä na vidieku. To všetko súvisí s makroekonomickými kritériami na posudzovanie stability a efektívnosti celého národného hospodárstva.

K poklesu domácej výroby a rastu dovozu dochádza predovšetkým z dôvodu zmeny preferencie spotrebiteľov, zapríčinennej hlavne otvorením trhov a obchodnou politikou obchodných reťazcov (zneužívanie zahraničnej obchodnej sily ekonomických reťazcov), ktoré vytvárajú neprímerané ekonomické podmienky domácim výrobcom, ale aj poklesom kúpyschopnosti obyvateľstva. Z uvedených analýz jednoznačne vyplýva, že zámer zvýšeného príjmu do štátneho rozpočtu – zvýšením sadzby spotrebnej dane – sa nemusí vždy prejaviť. Odrazí sa to na spotrebe danej komodity.

Príčiny, prečo je to tak, môžeme vymedziť nasledovne:

- a) šetrenie spotrebiteľov – nízky príjem domácností, možnosť substitúcie za lacnejšie komodity;
- b) vysoká sadzba dane z liehu, ktorá priamo vplýva na ceny komodity;
- c) zmena životného štýlu, ktorá vedie k spotrebe nápojov s nižším obsahom alkoholu;
- d) antireklama a zavedenie prísnejších opatrení v súvislosti s cestnou prepravou;
- e) tlak na dovoz identických komodít zo zahraničia, čo súvisí aj s aktivitami obchodných reťazcov.

V rámci prístupového procesu do EÚ bolo Slovenskej republike schválené uplatňovať zníženu sadzbu spotrebnej dane najmenej vo výške 50 % bežnej sadzby spotrebnej dane z etylalkoholu, na etylalkohol vyrábaný v páleniciach pestovateľov ovocia. Komisia EÚ má túto úpravu prehodnotiť v roku 2015. Uplatňovanie zníženej daňovej sadzby sa obmedzilo na 50 litrov destilátov z ovocia na jednu domácnosť na rok, určených výlučne na ich osobnú spotrebu. Je otázne, či 50 litrov destilátov je dostačujúce, avšak 50 % znížená spotrebná daň z etylalkoholu pri poslednom zvýšení spotrebnej dane k 1. 3. 2010 mala za následok zníženie výroby destilátov v nasledujúcich troch sezónach v rozpätí 38 – 48 % (aj napriek zvýšeniu pôvodných 30 litrov na 43 litrov na jednu domácnosť). Zníženie výroby sa prejavilo aj v znížení odvedenej spotrebnej dane v uvedených troch sezónach v rozpätí 34 – 40 % v eurách. Treba zvážiť, či by nebolo vhodné v prospech zvýšenia príjmov štátneho rozpočtu zo spotrebnej dane, „upraviť“ zníženú spotrebnú daň z etylalkoholu z doterajších 50 % na 25 %. To by sa podľa nášho názoru mohlo pozitívne prejaviť v príjmovej stránke štátneho rozpočtu. Prinieslo by to podporu domácim pestovateľom – prvovýrobcom, poľnohospodárom.

Literatúra

- ANDERSON, P. – BAUMBERG, B. (2006): Alcohol in Europe. A Public Health Perspective. A Report for the European Commission. Luxembourg: European Commission (OIL). [Cit. 16. 02. 2013.] Dostupné na: <http://ec.europa.eu/health-eu/doc/alcoholineu_sum_sk_en.pdf>.
- BERKHOUT, B. – BOERSMA, N. – KRUIS G. – POEL P. – de WIT W. (2009): The Contribution Made by Beer to the European Economy. European Chapters Edition 2009. [A report commissioned by The Brewers of Europe and conducted by Ernst & Young Tax Advisors and Regioplan Policy Research.] Amsterdam. Dostupné na: <<http://www.brewersofeurope.org/docs/publications/European%20chapters.pdf>>.
- CORLETT, W. J. – HAGUE, D. C. (1953): Complementarity and the Excess Burden of Taxation. *Review of Economic Studies*, 21, č. 54, s. 21 – 30. [Cit. 12. 06. 2013.] Dostupné na: <[http://darp.lse.ac.uk/papersdb/Corlett-Hague_\(REStud_53\).pdf](http://darp.lse.ac.uk/papersdb/Corlett-Hague_(REStud_53).pdf)>.
- DAVID, P. (2007): Teorie daňové incidence s praktickou aplikací. Brno: Akademické nakladatelství CERM. ISBN 978-80-7204-522-8.
- EURÓPSKY PARLAMENT A RADA (ES) (2008): Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 110/2008 z 15. januára 2008 o definovaní, popise, prezentácii, označovaní a ochrane zemepisných označení liehovín a o zrušení nariadenia (EHS) č. 1576/89. [Úradný vestník.] [Cit. 17. 01. 2013.] Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:039:0016:0054:SK:PDF>>.
- GEŠKO, M. (2013): Factors Influencing the Microeconomic and Fiscal Effects of the Reduced VAT on Books. In: European Financial Systems 2013. [Proceedings of the 10th International scientific conference: June 10 – 11, 2013. Telč, Czech Republic.] Brno: Masarykova univerzita, s. 99 – 106. [Online.] ISBN 978-80-210-6294-8. Dostupné na: <http://is.muni.cz/do/econ/soubory/konference/efs/Sbornik_2013.pdf>.
- GROSSMAN, M. – SINDELAR, J. L. – MULLAHY, J. – ANDERSON, R. (1993): Policy Watch: Alcohol and Cigarette Taxes. *The Journal of Economic Perspectives*, 7, č. 4, s. 211 – 222. [Cit. 22. 08. 2013.] Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2138510.pdf>>.
- LOCKWOOD B. – MIGALI G. (2009): Did the Single Market Cause Competition in Excise Taxes? Evidence from EU Countries. *The Economic Journal*, 119, č. 536, s. 406 – 429. [Cit. 20. 08. 2013.] Dostupné na: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-0297.2008.02235.x/pdf>>.
- MPRV SR (2011): Zelená správa o poľnohospodárstve a potravinárstve ISBN978-80-8058-573-0. [Cit. 02. 12. 2012.] Dostupné na: <<http://www.mpsr.sk/index.php?start&navID=78&id=5214>>.
- MPRV SR (2014): Koncepcia rozvoja potravinárskeho priemyslu 2014 – 2020 ISBN978-80-8058-573-0. [Cit. 12. 10. 2014.] Dostupné na: <<http://www.pdbela.sk/DOQ/2.2%20Koncepcia%20rozvoja%20potravin%C3%A1rskeho%20priemyslu%202014-2020.pdf>>.
- MULLAHY, J. – SINDELAR, J. L. (1993): Alcoholism, Work and Income. *Journal of Labor Economics*, 11, č. 3, s. 494 – 520. [Cit. 22. 08. 2013.] Dostupné na: <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2535083?uid=3739024&uid=2&uid=4&sid=21102604644411>>.
- MULLAHY, J. – SINDELAR, J. L. (1989): Life Cycle Effects of Alcoholism on Education, Earnings, and Occupation. *Economic Inquiry*, 26, č. 2, s. 272 – 282. [Cit. 22. 08. 2013.] Dostupné na: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/2526095>>.
- RAMSEY, F. P. (1927): A Contribution to the Theory of Taxation. *Economic Journal*, 37, č. 1, s. 47 – 61. [Cit. 10. 08. 2013.] Dostupné na: <<http://www.uib.es/depart/deaweb/webpersonal/amedeospadaro/workingpapers/bibliosecpub/ramsey.pdf>>.
- VLÁDA SR (2011): Závěry vyplývajúce z materiálu vlády SR: Koncepcie reformy daňovo-odvodového systému. UV-13649/2011 46/2011, 18. 05. 2011. Znenie so zapracovanými pripomienkami, č. uznesenia: 313/2011. [Cit. 09. 11. 2012.] Dostupné na: <<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=19683>>.
- WHITTLESEY, C. R. (1937): Excise Taxes as a Substitute for Tariffs, *The American Economic Review*, 27, č. 4, s. 667 – 679. [Cit. 24. 02. 2013.] Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/1801979.pdf?acceptTC=true>>.
- Zákon o spotrebnej dani z alkoholických nápojov č. 530/2011 Z. z. [Cit. 12. 02. 2013.] Dostupné na: <<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2011-530>>.